

Pomiar przyjaźni wśród młodych dorosłych. Struktura czynnikowa i psychometryczne właściwości kwestionariusza FIMS

Tomasz Prusiński*

Instytut Psychologii, Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie

MEASUREMENT OF FRIENDSHIP AMONG YOUNG ADULTS. FACTOR STRUCTURE AND PSYCHOMETRIC VALIDATION OF THE FRIENDSHIP INTENSITY MEASUREMENT SCALE (FIMS)

Friendship can be evaluated in a variety of ways. On the basis of his previous work, Arunkumar and Dharmaganadan proposed a measure of friendship relation. This paper describes the Polish adaptation of The Friendship Intensity Measurement Scale (FIMS). There is presented the theoretical framework of the questionnaire and the process of adaptation to the Polish cultural setting. Reliability and validity of the Polish version of the FIMS were established in the two pilot studies on a sample of 189 women and 242 men, aged 19-41. There was assessed, mainly, the internal consistency of the subscales and performed exploratory and confirmatory factor analysis to verify the assumed structure of the questionnaire. The results document good psychometric properties of the questionnaire, although some suggestions for enhancements and more in-depth studies are also formulated.

Key words: friendship, Polish adaptation FIMS, reliability, exploratory factor analysis, confirmatory factor analysis

WPROWADZENIE

Istota człowieka leży przede wszystkim w jego społecznej naturze. Ludzie mają silną motywację do budowania więzi społecznych z innymi i dzielenia z nimi własnego doświadczenia (Rime, 2009). Nawet jeśli w danych okolicznościach nie ma konkretnych zadań do zrealizowania, ludzie preferują doświadczać środowiska, w którym funkcjonują, częściej razem – w parach czy też w grupach, niż w osamotnieniu. Relacje i interakcje z innymi ludźmi pozwalają zmodyfikować subiektywne odczuwanie i postrzeganie rzeczywistości tak, by było ono wspierające i umożliwiało optymalne funkcjonowanie (Prusiński, 2016). Posiadanie relacji społecznych, zależnie od ich jakości i treści, jest istotnym elementem rozwoju osobowego, zwłaszcza w jego emocjonalnej i społecznej warstwie. Ta pojemna i najbardziej elastyczna ze wszystkich istniejących relacji (Adelman, Parks i Albrecht, 2000) jest ważnym czynnikiem oddziałującym na rozwój na każdym jego etapie. Jeśli przyjąć założenie, że celem rozwoju człowieka jest jego wszechstronny i pełny dobrostan, to spełniona przyjaźń jest jego fundamentalnym warunkiem.

Przyjaźń, będąc specyficznym rodzajem potrzeby, domaga się zaspokojenia, ale również w jej przestrzeni

dochodzi do zaspokojenia innych, frontalnych, potrzeb ludzkich, takich jak potrzeba przywiązania, wsparcia, intymności pozbawionej komponenty seksualnej. O tej ostatniej, zwłaszcza w bieżącej dekadzie, powstało kilka interesujących publikacji, ponieważ przyjaźń, choć wydaje się być rodzajem relacji istniejącym we wszystkich typach społeczeństw, w zachodnio- i środkowoeuropejskich przechodzi w ostatnich dekadach dynamiczne i zasadnicze przeobrażenia (Lehmiller, VanderDrift i Kelly, 2014; Prusiński, 2018). Być z kimś w satysfakcjonującej bliskiej przyjaźni, oznacza zatem często zaspokajanie rozmaitych potrzeb, redukcję wewnętrznego napięcia, wzrost i zdrowie psychiczne (Ikporukpo, 2015).

Jednocześnie, pomimo wyjątkowości tej więzi, nadal istnieją poważne problemy, by naturę przyjaźni precyzyjnie uchwycić. Wielu badaczy boryka się do dziś dnia z wyborem takiej definicji przyjaźni, by można było, bez popadania w zasadnicze problemy związane z definiowaniem, jednoznacznie i ostatecznie ją określić. Wydaje się, że próby takie są tyleż samo istotne, co trudne.

Próby uchwycenia natury przyjaźni obecne są w najnowszych publikacjach dotyczących tej tematyki. Opierając się właśnie na nich wskazano poniżej tylko niektóre powody skłaniające badaczy do zainteresowania się nie tylko wpływem różnorodnych czynników socjodemograficznych i zmiennych psychologicznych na jakość relacji przyjacielskich, ale również samą istotą tego, czym jest przyjaźń. Te powody to: zmieniający się charakter przyjaźni (Prusiński, 2018), niewielki ilościowy materiał

* Korespondencję dotyczącą artykułu można kierować na adres: Tomasz Prusiński, Instytut Psychologii, Zakład Psychologii osobowości, Akademia Pedagogiki Specjalnej, ul. Szczęśliwicka 40, 02-353 Warszawa. tomasz.prusinski@op.pl

empiryczny dotyczący współczesnych relacji przyjacielskich – bazujący na niewielkich próbach badawczych (McAndrew i Rybak, 2006), niewielki materiał mający charakter teoretyczno-metodologiczny i zawierający tylko pewne wątki empiryczne – doniesienia z badań zagranicznych (Szarota, 2014) oraz rosnąca liczba osób, które obecnie funkcjonują samotnie (Feldman, 2012).

Istnieją opracowania z połowy lat 90. (Prężyna, 1996), jednak dotyczą one problematyki atrakcyjności interpersonalnej i z racji chociażby przemian kulturowych w naszym kraju (Marody i Giza-Poleszczuk, 2004), wymagają uzupełnienia bieżącymi danymi empirycznymi dotyczącymi relacji przyjacielskich. Wydaje się, że polski psycholog nie dysponuje szeroką, a zwłaszcza bieżącą wiedzą na temat relacji przyjacielskich istniejących w polskim społeczeństwie. Choć tak jak wspomniano, próby zrozumienia tego zagadnienia są podejmowane. Aby poddać analizie funkcjonowanie człowieka w relacjach przyjacielskich i lepiej zrozumieć zjawiska temu towarzyszące, należy dysponować przede wszystkim jasną definicją przedmiotu, do określenia której niebawem powrócimy oraz trafnymi i rzetelnymi narzędziami pomiaru przyjaźni. Wydaje się, że tych ostatnich nie ma wśród polskich psychologów – badaczy.

Odpowiednie narzędzie, Kwestionariusz Intensywności Relacji Przyjacielskich (*Friendship Intensity Measurement Scale*, FIMS) zostało zaproponowane przez Arunkumara i Dharmangadana (2001), psychologów z Wydziału Psychologii Uniwersytetu w Kerala, w południowo-zachodnich Indiach. Za zgodą jednego z autorów, Arunkumara, który w latach dziewięćdziesiątych prowadził rozległe badania nad przyjaźnią (Arunkumar, 1995), stanowiące zasadnicze podstawy zaprezentowanego w 2001 roku narzędzia, została przygotowana polska, wersja kwestionariusza. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wersji końcowej, zmodyfikowanej, kwestionariusza, jego założeń teoretycznych, procesu jego adaptacji do warunków polskich oraz właściwości psychometrycznych. Przedstawione i omówione zostaną zasadnicze zmiany wprowadzone w polskiej wersji narzędzia na podstawie przeprowadzonych analiz struktury czynnikowej, eksploracyjnej i konfirmacyjnej. Ostateczna wersja polskiej adaptacji kwestionariusza, uwzględniająca wnioski i zalecenia wynikające z dwóch badań pilotażowych, została w załączniku.

PODSTAWY TEORETYCZNE KWESTIONARIUSZA FIMS

Model teoretyczny relacji przyjacielskich, pozwalający na definicję przyjaźni będącej podstawą procesu jej operacjonalizacji, bazuje na ustaleniach poczynionych przez Davisa (1985). Do tych rozstrzygnięć Arunkumar i Dharmangadan nawiązują w artykule naukowym prezentującym narzędzie (Arunkumar i Dharmangadan, 2001). Wartościowy wkład w zrozumienie modelu teoretycznego wnoszą wspomniane już rozległe badania empiryczne nad naturą przyjaźni prowadzone przez Arunkumara (1995).

Zdaniem twórców tego modelu, przyjaźń rozumiana jest jako długotrwała, charakteryzująca się wzajemnym szacunkiem, akceptacją i wsparciem, intymna choć nieromantyczna relacja między dwojgiem ludzi. To ten rodzaj relacji, który jest najbardziej ceniony przez człowieka. Zawieranie przyjaźni charakteryzujących się wysoką jakością, a zatem posiadanie doświadczenia w tym zakresie, doprowadza do przeżywania intensywnego poczucia koherencji i zadowolenia z życia. Czynnikiem determinującym poczucie własnej wartości jest jakość przyjaźni. Ludzie pozbawieni przyjaciół lub odnotowujący poważne niepowodzenia w tworzeniu relacji przyjacielskich, postrzegają świat zazwyczaj jako wrogi. Próby udaremniania rozwoju przyjaźni między dwojgiem ludzi doprowadzają do ogromnych frustracji osób w tym związku.

Budowanie relacji przyjaźni między dwojgiem ludzi jest wynikiem potrzeby afilacji, która obejmuje potrzebę obecności i towarzystwa drugiego człowieka oraz rozwijania bliskiej, a z czasem intymnej więzi. W relacji przyjaźni dwie osoby aprobują wzajemne poznanie wewnętrznych przeżyć. Ważnym elementem jest zatem zdolność do akceptacji i życia w relacji z konkretną osobą. Za Szczepańską (2009) dodać można, że bliskość oznacza intensywność reagowania na siebie i zwracania się ku sobie, co w efekcie prowadzi do skutecznego, a zatem satysfakcjonującego obie strony kontaktu poznawczego, emocjonalnego i behawioralnego.

Jak już wspomniano przyjaźń na każdym etapie rozwojowym człowieka pełni istotną rolę (Arunkumar i Dharmangadan, 2001). W dzieciństwie wzmocnia i optymalizuje proces socjalizacyjny. Jest niezbędnym składnikiem procesu asymilacji do społeczeństwa. W trakcie dorastania wzrastają zwłaszcza takie elementy przyjaźni jak bliskość i intymność między przyjaciółmi. W dorosłości przyjaciel pełni specyficzną rolę, wspierającą, porównywaną do roli terapeuty (Prusiński, 2016). Badacze podkreślają, że kompletna relacja przyjacielska, zakładająca równowagę i optymalny, choć niekoniecznie równoczesny, rozwój wspomnianych składowych relacji, warunkuje skuteczność i powodzenie w radzeniu sobie z codziennymi kłopotami i niepowodzeniami. Arunkumar i Dharmangadan powołują się na Luebę (1962), wskazując, że żaden z czynników sprzyjających psychicznemu dobrostanowi nie odgrywa tak istotnej roli jak relacja przyjacielska. Relacja przyjacielska jest jedną z niewielu, w której wzajemne zobowiązania są sprawnie zaspakajane z uwagi na jej niezwykłą elastyczność pozwalającą przełączyć się na jakąkolwiek rolę wymaganą bieżącą sytuacją.

Wydaje się, chociaż Arunkumar i Dharmangadan nie wskazują tego wprost, że w modelu teoretycznym nawiązuje się do założeń teoretycznych interakcjonizmu symbolicznego Goffmana (2008). Model ten wskazuje dużą zależność funkcjonowania jednostki i przejawiania przez nią różnych wymiarów tożsamości w zależności od kontekstu sytuacyjnego, w jakim się ona znajduje. W codziennym funkcjonowaniu ludzie przyjmują i utrzymują specyficzne role względem innych. Bliska przyjaźń jest

tym rodzajem rzadkiej więzi, która wytwarza duże możliwości adaptacyjne i pozwala na przejście w jakąkolwiek rolę wymaganą konkretną sytuacją społeczną. Jest zasobem, który w sytuacjach napotykanym społecznych oczekiwań i zadań rozwojowych, pozwala na utrzymanie optymalnego funkcjonowania i odniesienia sukcesu. Słowem, funkcjonowanie w przyjaźni pozwala ludziom na swoisty obszerny trening społeczny, a dzięki uzyskanym rezultatom bazującym na procesach uczenia się i rozwijania kompetencji społecznych (Mateczak i Knopp, 2013), na elastyczność w sytuacjach kryzysowych czy nawet ekstremalnych.

Podsumowując, definiując relację przyjacielską, Arunkumar i Dharmangadan (2001) skupiają się na jej czterech ważnych wymiarach. Wymiary te stanowią główne charakterystyki operacjonalizowane narzędziem FIMS.

Pierwszym wymiarem jest akceptacja tej relacji, możliwość życia i funkcjonowania w relacji przyjacielskiej. Badacze nazywają ten wymiar również żywotnością, a jej wysoki poziom uzależniają od takich elementów jak szacunek. Akceptacja to przyjmowanie drugiego człowieka takim, jakim on jest, bez skłaniania go do zmiany. Szacunek, zakłada przekonanie, że druga strona dokonuje dobrych ocen i kieruje się rozsądkiem. Relacja przyjacielska powinna wyrażać się postawą zaufania. Badacze nie precyzują dokładnie, czym jest zaufanie w relacji przyjacielskiej jednak z faktu, że zaufanie wspiera pierwszy wymiar przyjaźni można domniemywać, że jest to rodzaj wiedzy lub wiary, że działania, myśli lub własności przyjaciela okażą się zgodne z naszym oczekiwaniem czy życzeniem, zgodne z naszym najlepszym interesem.

Drugim wymiarem jest wzajemne wsparcie w relacji rozumiane jako wzajemna pomoc (dawana i otrzymana) w sytuacji przeżywanym problemów i kryzysów oraz osobistych zmartwień. Chodzi tu również o wzajemne poparcie i rzecznictwo, a także wyrażanie swojej opinii. Można powiedzieć, że bliski przyjaciel właśnie w tej relacji daje najwięcej, działa maksymalnie w celu wsparcia drugiej strony relacji.

Trzeci wymiar to intymność w relacji, w sensie dzielenia się osobistymi doświadczeniami i wewnętrznymi przeżyciami. Na poziomie intymności zakłada się również wzajemne zrozumienie jako rozumienie nie tylko pewnych faktów z życia drugiej osoby, ale bardziej fundamentalnie jako rozumienie jej najbardziej osobistych powodów zachowania.

Czwarty wymiar to harmonia, którą najlepiej będzie tłumaczyć jako zestrojenie w relacji. Arunkumar i Dharmangadan (2001) podkreślają, że w przypadku tego ostatniego wymiaru zawiera on przyjemność z obecności i towarzysztwa drugiej osoby, spontaniczność w relacji, w wyrażaniu osobistych cech oraz pewną stabilność relacji. Przyjaciele czują się bardziej wolni i swobodni, kiedy przebywają ze sobą niż kiedy zobligowani są do odgrywania narzuconych przez okoliczności lub oczekiwania partnera ról. Spontaniczność to niepowstrzymywanie się od ekspresji osobistych cech i charakteru.

ORYGINALNA WERSJA KWESTIONARIUSZA FIMS I JEJ MODYFIKACJE

Kwestionariusz FIMS jest efektem pracy Arunkumara i Dharmangadana rozpoczętej w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku. W początkowej fazie konstruowania narzędzia, 36 osobom, w tym: 20 kobietom i 16 mężczyznom postawiono pytanie: „Czego oczekujesz od bliskiego/najlepszego przyjaciela (*best friend*), a czego od kolegi/znajomego (*casual friend/acquaintance*). Na podstawie uzyskanych od badanych osób odpowiedzi przygotowano sześć obszarów odzwierciedlających indywidualne oczekiwania względem najlepszego przyjaciela. Tymi zidentyfikowanymi wymiarami były: zaufanie, wzajemna pomoc, zrozumienie, przyjemność, spontaniczność, stabilność, trwałość. Znalezione wymiary przyjaźni porównano z wymiarami przyjaźni założonymi w modelu teoretycznym (akceptacja, wzajemne wsparcie, intymność, zestrojenie) oraz z 74-itemowym kwestionariuszem przyjaźni Davisa (1985) i uzyskano wysoką zgodność tych obszarów.

Wstępna wersja kwestionariusza FIMS składała się z 60 itemów operacjonalizujących zwłaszcza te 4 aspekty przyjaźni, które zakładał model teoretyczny i które określono dzięki zarówno wstępnym badaniom Arunkumara jak i wcześniej, przez Davisa. W kwestionariuszu wykorzystano skalę Likerta, w pięciostopniowym formacie odpowiedzi, punktowanym od zdecydowanie nie zgadzam się, nie zgadzam się, jestem niezdecydowany, zgadzam się, do zdecydowanie zgadzam się. Wersję pilotażową kwestionariusza wypełniło 130 osób, 72 kobiet i 58 mężczyzn, w wieku od 19 do 24 lat.

Bazując na wynikach badań pilotażowych i korzystając z wyników analiz statystycznych, spełniających standardy psychometryczne, autorzy skonstruowali ostateczną wersję kwestionariusza FIMS. Zaprezentowana w 2001 roku skala przyjaźni składa się z 40 itemów i operacjonalizuje cztery wymiary przyjaźni. Każda podskala zbudowana jest z 10 pozycji kwestionariusza.

Jeśli zwrócimy uwagę na rzetelność, to narzędzie charakteryzowało się wysoką zgodnością wewnętrzną dla całości kwestionariusza oraz umiarkowanymi, ale akceptowalnymi, wartościami zgodności wewnętrznej dla kolejnych podskal. Wartość współczynnika α -Cronbacha dla całego kwestionariusza wyniosła .88. Oszacowana α -Cronbacha dla podskal wyniosła odpowiednio: dla podskali żywotności w relacji (akceptacji relacji przyjacielskiej) .68, dla podskali wsparcia: .70, dla podskali bliskości: .59 oraz dla podskali zestrojenia: .67.

Niestety poza oszacowaniem rzetelności powyższym sposobem, który dziś poddawany jest poważnej krytyce (Aranowska i Rytel, 2013), badacze nie wykonali innych analiz, dlatego też powyższą ocenę należy traktować jako wstępną i tak też do tego podchodził autor niniejszej publikacji.

Na podstawie artykułu naukowego prezentującego narzędzie niewiele można dowiedzieć się o procesie i wynikach szacowania trafności narzędzia. W artykule rapor-

tuje się, że wykazano wysoką trafność treściową, a więc potwierdzono, że treść pozycji testowych stanowi reprezentatywną próbę zachowań, która jest przedmiotem pomiaru.

Ostateczna wersja kwestionariusza pozwala na obliczenie wyniku dla czterech podskal: żywotności w relacji (akceptacja relacji przyjacielskiej), wzajemnego wsparcia, intymności (bliskości w relacji) oraz zestrojenia.

W 2006 roku kwestionariusz FIMS został wykorzystany przez amerykańskich badaczy, Rybak i McAndrew. Przeprowadzili oni niewielkie, pod względem wielkości prób, badania empiryczne mające na celu określenie różnic między Amerykanami a Polakami w jakości i poziomie zaangażowania w relacje przyjacielskie. Badanymi byli amerykańscy i polscy studenci oraz robotnicy polskich kopalni. Chciano określić również, czy różnice te będą miały miejsce, jeśli relacje przyjacielskie rozpatrywane będą na trzech, odmiennych poziomach zaangażowania. Rozpatrywano zatem trzy rodzaje relacji: przyjaciel w Polsce i równoważny mu *best friend* w Stanach Zjednoczonych, kolega w Polsce i równoważny mu *friend* w Stanach Zjednoczonych oraz znajomy w Polsce i równoważny mu *acquaintance* w Stanach Zjednoczonych.

Do badań wykorzystano zmodyfikowaną wersję kwestionariusza FIMS. Wersja wykorzystana w omawianych badaniach polsko-amerykańskich składała się z 22 itemów. Autorzy skrócili kwestionariusz z powodów czysto pragmatycznych, ponieważ osoby badane miały za zadanie wypełnić ten kwestionariusz trzykrotnie. Wysoki wynik na podskalach odzwierciedlał wysoką, subiektywnie postrzeganą, jakość relacji.

Kwestionariusz charakteryzował się wysoką zgodnością wewnętrzną. Dla polskiej próby badawczej, wartości współczynników α -Cronbacha dla rozpatrywanych poszczególnie rodzajów relacji przyjacielskiej wyniosły odpowiednio: .72 (przyjaciel/*best friend*), .74 (kolega/*friend*), .74 (znajomy/*acquaintance*). Dla amerykańskiej próby badawczej, wartości współczynników α -Cronbacha wyniosły: .81 (przyjaciel/*best friend*), .82 (kolega/*friend*), .81 (znajomy/*acquaintance*).

Zamieszczone w artykule (McAndrew i Rybak, 2006) wyniki analiz dokumentują również trafność teoretyczną skróconej wersji kwestionariusza FIMS. Przedstawione w artykule wyniki wcześniejszych badań empirycznych oraz wątki teoretyczne dotyczące jakości i poziomu intensywności różnych rodzajów relacji przyjacielskich, do których nawiązują McAndrew i Rybak, wskazują na istnienie różnic w intensywności i bliskości w odmiennych poziomach relacji przyjacielskiej. W omawianych badaniach zakładano zatem, że natężenie jakości przyjaźni będzie wzrastało wraz z rozpatrywaniem przez badanych ich luźnych związków w postaci znajomości, przez relacje koleżeńskie aż do relacji najbliższych przyjaźni. Wyniki przedstawionych przez Rybak i McAndrew badań empirycznych wskazują, że takie zmiany wykryto.

Wyniki skróconej wersji kwestionariusza dały możliwość analizowania różnic międzygrupowych. Podobnie badania, przeprowadzone przy użyciu skróconej wersji

kwestionariusza FIMS, ujawniły istotne różnice w wynikach między Amerykanami a Polakami. Różnice zanotowano dla wszystkich trzech typów rozpatrywanych w badaniach empirycznych relacji. Amerykanie postrzegają swoje relacje przyjacielskie jako bardziej intymne, bliskie i generalnie intensywniejsze niż Polacy. Obliczenia poczynione w zakresie oceny trafności narzędzia świadczą korzystnie o trafności kwestionariusza FIMS jako narzędzia do pomiaru jakości relacji przyjacielskiej.

Dotychczasowe analizy trafności narzędzia budzą jednak pewien niedosyt. Ani autorzy narzędzia ani wspomniani później badacze, wykorzystujący skróconą wersję kwestionariusza FIMS, nie uzupełnili oceny trafności o tak kluczowe analizy jak trafność czynnikowa, interkorelacje podskal czy zgodność wyników kwestionariusza FIMS z wynikami innych narzędzi, które mierzą podobny konstrukt. Niestety wyniki analiz przedstawione w artykule McAndrew i Rybak nie prezentują wyników z podskal, a jedynie wyniki ogólne. Nie wiemy zatem, czy podobne wielkości różnic istnieją na poziomie kolejno zakładanych podskal. Są to również jedyne badania wykorzystujące kwestionariusz FIMS i to w dodatku kwestionariusz w wersji skróconej.

PROCES ADAPTACJI KWESTIONARIUSZA W POLSCE

Kwestionariusz FIMS został przetłumaczony z języka angielskiego na polski przez niezależnego tłumacza niebędącego psychologiem. Następnie porównano wersje językowe kwestionariusza i ustalono ostateczne brzmienie pozycji testowych, uwzględniając nie tylko ich poprawność językową, ale także równowagę semantyczną i funkcjonalną z oryginałem. W efekcie otrzymano pierwszą wersję polskiej puli pytań. Ostatecznie polska wersja kwestionariusza obejmowała 4 wymiary przyjaźni i była przeznaczona do samodzielnego wypełniania. Kwestionariusz uzupełniono o rozbudowaną metryczkę, zawierającą standardowe dane socjodemograficzne (płeć, wiek, wykształcenie). W kwestionariuszu umieszczono miejsce na uwagi dotyczące ewentualnych trudności w wypełnianiu kwestionariusza.

Przygotowana w ten sposób wersja narzędzia została przetestowana na próbie dziewięciu osób w celu dokonania bazowej oceny, czy instrukcja oraz pozycje kwestionariusza są zrozumiałe dla osób badanych. Przebadano 5 kobiet oraz 4 mężczyzn (w wieku 20-26 lat, wykształcenie średnie oraz wyższe). Badani po wypełnieniu kwestionariusza, zapraszani byli na rozmowę z prowadzącym badanie, w której mogli podzielić się odczuciami towarzyszącymi im w trakcie badania, i w której pytano ich o to, czy instrukcja i pytania były zrozumiałe oraz czy któreś z pytań budziło jakieś wątpliwości lub sprawiało trudności. Badani ocenili kwestionariusz jako zrozumiały, choć również jako wymagający skupienia uwagi.

Po tym etapie weryfikacji, kwestionariusz został przetłumaczony zwrótnie na język angielski. Inny tłumacz (nie psycholog), który nie znał oryginalnej wersji pozycji testowych, dokonał retranslacji polskiej wersji na język

oryginału. Wersja oryginalna i tłumaczenie zostały następnie porównane, a wszelkie niuanse językowe i różnice przedyskutowano, formułując pozycje testowe w polskiej wersji językowej kwestionariusza w sposób bardziej jednoznaczny. Poprawki, które naniesiono, dotyczyły kilku określeń i tak opracowana wersja skali potraktowana została jako wersja pilotażowa.

Zaznaczyć należy, że przystępując do adaptacji kwestionariusza i formułując pozycje testowe w polskiej wersji językowej brano pod uwagę zagadnienie różnic kontekstów kulturowych – kultury oryginalnej – indyjskiej, w której narzędzie zostało stworzone i kulturę, w której miało być adaptowane (konstruowane) i miało spełniać określone zadania. Dyskutowano zatem obecność w kwestionariuszu aspektów emikalnych kultury indyjskiej i starano się poprawiać pozycje testowe doprowadzając do eliminacji wariacji zależnej od kultury indyjskiej.

Podobnie jak we wcześniejszych badaniach tym narzędziem założono, że kwestionariusz może nadawać się generalnie do określenia jakości różnych relacji interpersonalnych osoby badanej. W przypadku badań pilotażowych walidujących oryginał narzędzia, osoba badana wypełniając kwestionariusz rozważała jedną, konkretną, relację przyjacielską. W badaniach Rybak i McAndrew (2006), z uwagi na cel prowadzonych przez nich badań, kwestionariusz przygotowano w kilku wersjach, które wyznaczały odmienne sytuacje badawcze. Instrukcja kwestionariusza została tak sformułowana, aby rozważyć kolejno relację z bliskim przyjacielem, kolegą i znajomym. Badanie Rybak i McAndrew polegało na trzykrotnym wypełnieniu kwestionariusza.

Polska wersja kwestionariusza również została przygotowana w kilku, dokładnie, czterech wersjach, aby u osób biorących udział w badaniu i odpowiadających na pozycje skali można było dokonać pomiarów różnych relacji interpersonalnych: bliskiej przyjaźni i znajomości. Różnice w wersjach dotyczą wyłącznie instrukcji umieszczonej w narzędziu.

W pierwszej formie (kwestionariusz FIMS/PM) osoba badana proszona zostaje o pomyślenie o osobie, która jest jej najlepszym przyjacielem mężczyzną i o określenie poziomu swojej zgody na stwierdzenia kwestionariusza, zakładając, że odnoszą się one właśnie do tej osoby i do relacji z nią. W drugiej formie (kwestionariusz FIMS/PK) zakłada się rozważanie przez osobę badaną bliskiej relacji przyjacielskiej z kobietą. Trzecia wersja (kwestionariusz FIMS/ACQM) dotyczy relacji z dalekim znajomym mężczyzną. Czwarta wersja (kwestionariusz FIMS/ACQK) odnosi się do relacji z daleką znajomą kobietą.

BADANIA PILOTAŻOWE – PROCEDURA I OSOBY BADANE

Pierwsze badanie pilotażowe, mające na celu walidację psychometryczną skali przyjaźni zwłaszcza w wymiarze trafności teoretycznej, przeprowadzone zostało na przełomie 2015 i 2016 roku na próbie 180 osób (126 kobiet i 54 mężczyzn). Próbę walidacyjną stanowiły osoby między

19 a 30 rokiem życia ($M_{\text{wiek}}=22.89$, $SD_{\text{wiek}}=2.48$). Próbę dobierano w taki sposób, aby badani reprezentowali większość województw Polski. W polskim badaniu pilotażowym dokonano pomiaru jakości relacji interpersonalnych kwestionariuszem FIMS we wspomnianych czterech wersjach narzędzia (FIMS/PM, FIMS/PK, FIMS/ACQM, FIMS/ACQK). Wszyscy respondenci wypełniali kwestionariusze w wersji papierowej. Kwestionariusz okazał się zrozumiały dla respondentów, a jego wypełnienie nie nastęczało zasadniczych trudności.

Drugie badanie pilotażowe, dodatkowe badanie, przeprowadzone zostało w 2016 i 2017 roku. Zebrano w sumie próbę 431 osób (189 kobiet i 242 mężczyzn). Próbę walidacyjną stanowiły osoby między 19 a 41 rokiem życia ($M_{\text{wiek}}=24.42$, $SD_{\text{wiek}}=4.50$). W tym badaniu pilotażowym pomiaru jakości relacji interpersonalnych z powodów ograniczeń czasowych dokonano kwestionariuszem FIMS w dwóch wersjach narzędzia (FIMS/PM, FIMS/PK). Wszyscy respondenci wypełniali kwestionariusze w wersji papierowej. Podobnie jak w pierwszym badaniu, kwestionariusz okazał się zrozumiały dla respondentów, a jego wypełnienie nie powodowało zasadniczych problemów.

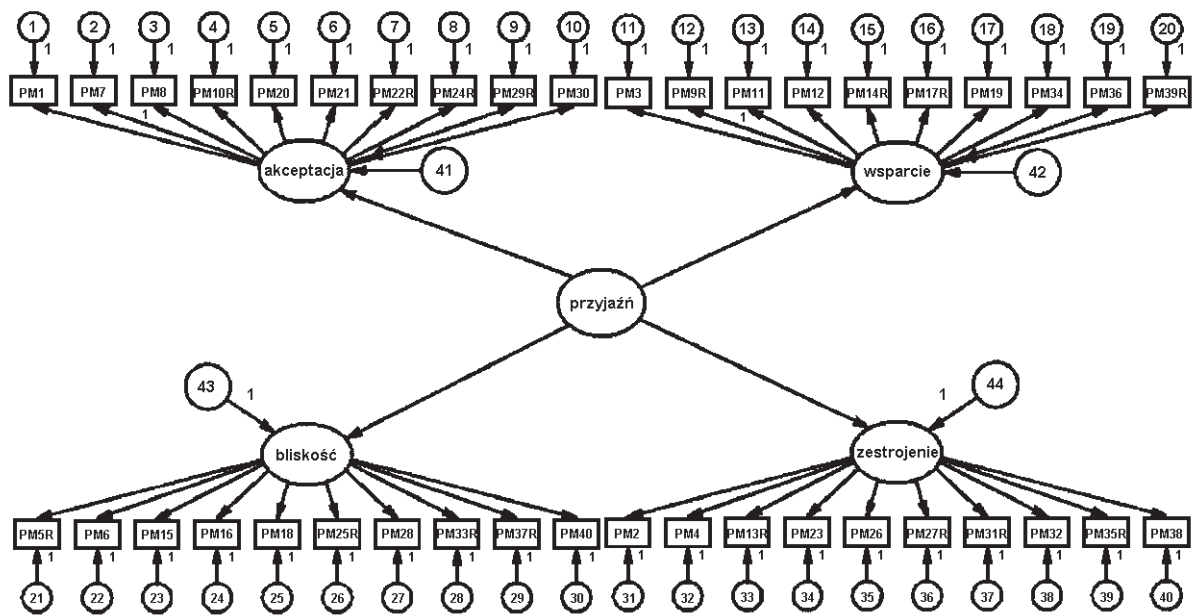
TRAFNOŚĆ POLSKIEJ ADAPTACJI KWESTIONARIUSZA FIMS

KONFIRMACYJNA ANALIZA CZYNNIKOWA

W celu oszacowania trafności polskiej adaptacji narzędzia w polskiej populacji młodych dorosłych na zgromadzonych danych z pierwszego badania pilotażowego przeprowadzono analizę czynnikową.

Opierając się na istniejącym modelu teoretycznym i postulowanych przez autorów kwestionariusza czterech wymiarach przyjaźni: akceptacji, wsparcia, intymności i zestrojenia, skonstruowano pełen model powiązań między zmiennymi latentnymi, reprezentującymi konstrukty przyjaźni, a zmiennymi obserwowalnymi, który zweryfikowano za pomocą konfirmacyjnej analizy czynnikowej (CFA) metodą największej wiarygodności. Zastosowana analiza czynnikowa konfirmacyjna miała na celu sprawdzenie, czy ustalone teoretycznie wymiary rzeczywiście tworzą podskale zbudowane ze wskaźników częściowych oraz na ile struktura czynnikowa uzyskana dla próby polskiej jest porównywalna ze strukturą oryginału, co byłoby dowodem na trafność czynnikową rodzimej adaptacji kwestionariusza FIMS.

Analizy przeprowadzono oddzielnie na wynikach uzyskanych ze wszystkich czterech wersji kwestionariusza, ponieważ każda z nich dotyczyła rozpatrywania przez badanych innej relacji interpersonalnej (bliskiego przyjaciela mężczyzny, bliskiej przyjaciółki kobiety, dalekiego znajomego mężczyzny, dalekiej znajomej kobiety). Model strukturalny, ze zmiennymi latentnymi i ich modelem pomiarowym, miał identyczną postać dla każdego rodzaju mierzonej relacji interpersonalnej. Na Rycinie 1 zilustrowano graficznie układ relacji dla wprowadzonych zmiennych latentnych i odpowiadających im zmiennych obserwowalnych.

Ryc. 1. Konfirmacyjna analiza czynnikowa (CFA) model czterech zmiennych latentnych: akceptacja, wsparcie, intymność, zestrojenie i ich model pomiarowy. Zmienne obserwowalne (wskaźniki cząstkowe) operacjonalizujące zmienne latentne oznaczone są skrótami kolejnych pozycji kwestionariusza FIMS pochodzącymi z wersji narzędzia mierzącego jakość relacji z bliskim przyjacielem mężczyzną (FIMS/PM). Konstrukt intymność oznaczony został na rysunku jako bliskość

Spośród wielu miar dopasowania modelu wybrano cztery z nich: wartość statystyki testu dopasowania modelu (CMIN/DF), pierwiastka średniokwadratowego błędu aproksymacji (RMSEA), wskaźnika względnego dopasowania (CFI) i znormalizowanego wskaźnika dopasowania (NFI). Miary oceniające jakość modelu dla kolejnych, czterech wersji narzędzia przedstawione zostały w Tabeli 1.

Miary służące do oceny dopasowania modelu do danych dają zróżnicowaną ocenę. W zależności od przyję-

wanych założeń co do ważności wskaźników uzyskanych z CFA (Aranowska, 2005; Konarski, 2018; Szymańska, 2016), na bazie których decyduje się o dopasowaniu modelu, efekty CFA mogą być granicznie akceptowalne lub model należy odrzucić.

Wprawdzie otrzymane wartości ilorazu statystyki χ^2 i liczby stopni swobody nie przekraczają wartości 2,5, świadcząc o dobrym dopasowaniu modelu, to jednak wartości wskaźnika względnego dopasowania i znormalizowanego wskaźnika dopasowania są zdecydowanie za

Tabela 1
Ocena jakości modelu – statystyka rozbieżności względem próby, statystyka rozbieżności względem populacji, indeksy dopasowania

kwestionariusz FIMS	CMIN	df	p	CMIN/df	RMSEA	RMSEA LO	RMSEA HI	CFI	NFI
FIMS/PM	1620.40	736	<.001	2.20	.082	.077	.087	.604	.463
FIMS/PK	1524.10	736	<.001	2.07	.077	.072	.083	.737	.596
FIMS/ACQM	1541.79	736	<.001	2.09	.078	.073	.084	.684	.542
FIMS/ACQK	1588.35	736	<.001	2.16	.080	.075	.086	.697	.563

Adnotacja: FIMS/PM – kwestionariusz w wersji badającej relację z najlepszym przyjacielem mężczyzną, FIMS/PK – kwestionariusz w wersji badającej relację z najlepszą przyjaciółką kobietą, FIMS/ACQM – kwestionariusz w wersji badającej relację z dalekim znajomym mężczyzną, FIMS/ACQK – kwestionariusz w wersji badającej relację z daleką znajomą kobietą, CMIN – statystyka χ^2 dopasowania modelu, df – liczba stopni swobody, CMIN/df – iloraz statystyki χ^2 i liczby stopni swobody, RMSEA – pierwiastek ze średniego kwadratu błędu aproksymacji, RMSEA LO – dolna granica pierwiastka ze średniego kwadratu błędu aproksymacji, RMSEA HI – górna granica pierwiastka ze średniego kwadratu błędu aproksymacji, CFI – wskaźnik względnego dopasowania, NFI – znormalizowany wskaźnik dopasowania.

niskie. Wartości RMSEA to wartości progowe świadczące o granicznie zadowalającym dopasowaniu i można je uznać za wartości akceptowalne. Biorąc pod uwagę przedział ufności RMSEA, dla prawdopodobieństwa 90%, zawiera wartości okoloprogowe.

Na podstawie prezentowanych w Tabeli 1 wskaźników confirmacyjnej analizy czynnikowej, przeprowadzonej na wynikach z czterech wersji kwestionariusza, stwierdzić należy, że proces walidacji psychometrycznej powinien być kontynuowany. Na podstawie tego modelu przygotowano kilka publikacji dotyczących jakości relacji przyjacielskich (Prusiński, 2017), w których zamieszczono dodatkowe dowody na trafność narzędzia.

EKSPLORACYJNA ANALIZA CZYNNIKOWA

Po przedyskutowaniu wyników CFA zdecydowano się na rewizję modelu dla populacji polskiej. Przeprowadzenie dodatkowego, drugiego badania pilotażowego pozwoliło zgromadzić większą ilość wyników. Celem oszacowania struktury przyjaźni zastosowano eksploracyjną analizę czynnikową (EFA).

Postanowiono sprawdzić i przygotować takie rozwiązanie, które w zasadniczym stopniu będzie objaśniało analizowane zjawisko. Taka strategia jest możliwa, ponieważ jak podkreśla Szymańska (2016), przeprowadzenie eksploracyjnej analizy czynnikowej pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy może istnieją w populacji, na którą adaptowane jest narzędzie, zmienne, które do tej pory nie zostały przewidziane na poziomie teoretycznym, a które jednak stanowią ważny czynnik analizowanego zjawiska. Za Jonkiszem (1998) podkreślić należy, że żaden model nawet bardzo dobrze dopasowany nie jest jedynym modelem dystrybuującym zjawisko. A w procesie adaptacji kulturowej rzeczą znaczącą i wartościową jest konstruowanie alternatywnych modeli. Celem przeprowadzenia EFA było również sprawdzenie, czy istnieje struktura czynnikowa, która zjawisko jakości relacji przyjacielskiej tłumaczyłaby w sposób bardziej oszczędny, tzn. mniej złożony. Zakładano, że po uzyskaniu wyników EFA możliwe będzie skrócenie poszczególnych skal przez wybór najlepszych pozycji.

Zastosowano analizę czynnikową metodą osi głównych (PAF) z rotacją Oblimin. Rozwiązań poszukiwano przy założeniu niskiej i wysokiej skośności czynników, czyli przy wartości parametru delta równiej od 0 do .4. Poniżej zdecydowano się przedstawić dwa najlepsze rozwiązania. Pominięto rozwiązania, w których korelacje pytań z wymiarami w macierzy strukturalnej były małymi i przeciętnymi wartościami, a zatem nie dającymi możliwości zaakceptowania uzyskanego rozwiązania. O przyjęciu rozwiązań zdecydowało również kryterium interpretowalności uzyskanej struktury czynnikowej.

Otrzymane wartości współczynnika adekwatności próby KMO były równe odpowiednio: dla kwestionariusza mierzącego jakość relacji przyjacielskiej z mężczyzną (FIMS/PM) – .904, dla kwestionariusza mierzącego jakość relacji przyjacielskiej z kobietą (FIMS/PK) – .940. W przy-

padku kwestionariusza mierzącego przyjaźń z mężczyzną uzyskane rozwiązanie wyjaśnia 41% całkowitej wariancji wyników, w przypadku kwestionariusza mierzącego przyjaźń z kobietą – 45,5% całkowitej wariancji wyników. W poszukiwaniu struktury czynnikowej zdecydowano się na zastosowanie restrykcyjnego kryterium wartości ładunków czynnikowych. Uwzględniano ładunki czynnikowe z wartościami powyżej .4. W Tabeli 2 przedstawiono współrzędne pozycji na czynnikach ukośnych dla przyjaźni z mężczyzną, natomiast w Tabeli 3 przedstawiono współrzędne pozycji na czynnikach ukośnych dla przyjaźni z kobietą.

Macierz czynnikowa uzyskana przy założeniu skośności czynników wykazała umiarkowane rozdrobnienie czynników. Ich udział w wyjaśnianiu zmienności konstruktów posiada niewielkie i zbliżone do siebie wagi. Po rotacji, zarówno w przypadku przyjaźni z kobietą, jak i z mężczyzną, odtwarza się 8 czynników wskazujących na znaczeniowo odmienne komponenty jakości tych relacji przyjacielskich. Ładunki czynnikowe poszczególnych pozycji kwestionariusza, budujące interpretowalną strukturę czynników, osiągają wartości wysokie i umiarkowane. Dla niektórych pozycji czynników ładunki czynnikowe rozkładają się równomiernie po kilku czynnikach, nie wysycając silnie jednego. Takie równomierne rozłożenie się ładunków czynnikowych danej pozycji po kilku czynnikach stanowiło zazwyczaj podstawę do usunięcia pozycji z czynnika.

Końcowa liczba czynników jest mniejsza od tej, którą wyznaczyła analiza czynnikowa, ponieważ do podjęcia ostatecznej decyzji dotyczącej liczby czynników uwzględniono również wartości rzetelności podskal kwestionariusza FIMS i kryterium merytorycznej interpretowalności czynników.

Pierwszą konkluzją jest niewielka odmienność znaczeniowa i zasadnicza odmienność kolejności odtworzonych wymiarów jakości relacji przyjacielskiej w przypadku obu wersji kwestionariusza w porównaniu do oryginalnej wersji narzędzia.

Analiza czynnikowa wskazała, że najlepiej dopasowanym do danych empirycznych będzie rozwiązywanie 4 komponentowe jakości relacji przyjacielskiej z mężczyzną. Do czterech czynników weszło 17 z 40 pytań kwestionariusza FIMS. I tak, jako odrębne dające się interpretować czynniki, ujawniły się: wsparcie dawane, zestrojenie, zwierzenie, żywotność.

Wsparcie dawane rozumiane jest jako pomoc w życiu i funkcjonowaniu przyjaciela, ale nie jest to pomoc wzajemna, a dawana. Jest to pomoc w potrzebie i ciągła troska o dobro drugiej strony relacji oraz o jakość życia i funkcjonowania przyjaciela, rzecznicstwo we wszelkich sytuacjach i oddanie. To wsparcie należy traktować jako zasób do radzenia sobie z bieżącymi napięciami i wymaganiami. Istotnym elementem jest tu uważność na poziom emocjonalny relacji, na sygnały, które harmonizują ze wspierającym zachowaniem.

Komponentę zestrojenia w relacji z przyjacielem rozpoznać należy jako odczuwanie spontaniczności w re-

Tabela 2
Wartości ładunków czynnikowych pozycji kwestionariusza w wersji mierzącej jakość relacji przyjacielskiej z mężczyzną (n=427)

Pozycja	Czynnik							
	1	2	3	4	5	6	7	8
PM7	.759		.443					
PM38	.689	.533						
PM16	.668		.425			.401		
PM12	.645	.489	.403			.404		
PM8	.639							
PM6	.612							
PM40	.580	.501						
PM2	.578	.486						
PM18	.531							
PM34	.524	.473	.403					.414
PM36	.511							
PM15	.476							
PM35		.695						
PM29		.675						
PM27		.648						
PM10		.609					.482	
PM26		.605						
PM21	.483	.595						
PM24		.576						
PM1	.418	.495					.483	
PM22								
PM25	.423	.457						
PM31	.418	.455	.409					
PM20	.408	.416						
PM4								
PM14			.714					
PM3	.469		.663					
PM39			.560					
PM33								
PM9				.592				
PM13				.522				
PM5				.472				
PM17				.459				
PM28								
PM37								
PM23								
PM19	.584		.408			.640		
PM11	.410		.461			.586		
PM30	.467		.408			.542		
PM32								.442

Tabela 3
Wartości ładunków czynnikowych pozycji kwestionariusza w wersji mierzącej jakość relacji przyjacielskiej z kobietą (n=424)

Pozycja	Czynnik							
	1	2	3	4	5	6	7	8
PK19	.739				.648	.490	.494	
PK11	.658				.582	.410	.476	
PK30	.606				.571		.560	
PK34	.572	.400			.456	.506	.537	
PK12	.566	.488			.555	.447	.479	
PK27		.691						
PK29		.690						
PK24		.677					.403	.400
PK35		.670					.423	
PK21		.633			.483	.451	.522	
PK10		.611					.497	
PK22		.579						
PM40	.535	.571					.566	
PK26		.544					.530	
PK31		.482					.420	
PK25		.456						
PK13			.600					
PK19			.498			.480		
PK9			.449					
PK37								
PK33								
PK8					.745			
PK16	.404				.732		.479	
PK7	.445				.714		.466	
PK18					.700			
PK6	.404				.673		.626	
PK32					.431			
PK3						.749		
PK14						.613		
PK4						.468	.443	
PK20						.417		
PK23								
PK38	.513	.541			.560		.720	
PK2	.413				.417		.702	
PK1		.421			.421	.512	.694	
PK15		.424			.449		.673	
PK36	.404				.412		.427	
PK5								.643
PK17		.439	.413					.460
PK28								

lacji, uczucie swobody i nieskrępowania, brak poczucia obarczających oczekiwań. To swoista płynność, gładkość relacji, która wywołuje poczucie przyjemności z bycia w tej relacji, akceptacji wobec takiego partnera relacji oraz szacunku, rozumianego jako dobra i odpowiednia ocena partnera relacji.

Trzeci czynnik stanowi zwierzenie. Możliwość intymnych zwierzeń, powierzenia najskrytszych tajemnic i sekretów jest ważnym elementem relacji z przyjacielem mężczyzną. Zwierzenie jest traktowane jako specyficzny wymiar intymności (Adelman, Parks i Albrecht, 2000). Ma to miejsce wtedy, kiedy w wysoko ocenianej pod względem jakości relacji przyjacielskiej pojawia się możliwość dzielenia głębokich doświadczeń, powierzenia pewnych faktów z życia, chociaż nie zawsze idzie za tym umiejętność i co istotne potrzeba ich rozumienia.

W literaturze (Adelman, Parks i Albrecht, 2000) podkreśla się, że komponenta zwierzenia pozwala na odczuwanie i rozwijanie przywiązania do osoby, której się zwierzamy. Wymiar ten też traktowany jest jako wskaźnik „głębokości” rozwoju relacji. Im w większym stopniu partnerzy relacji pozwalają sobie na wzajemne odsłonięcie, tym bardziej zwiększa się przywiązanie i bliskość. Wraz z rozwojem relacji jej uczestnicy ujawniają coraz więcej szczegółów z życia, osobistych informacji i pewniej oraz otwarciej formułują oczekiwania, krytykę oraz wyrażają pozytywne i negatywne uczucia. Jak podkreśla Adelman ze współpracownikami (2000) zwierzenie się i intymność pozostają w zasadniczym związku ze wsparciem w relacji. Wraz z rozwojem przyjaźni zwiększają się bowiem możliwości zapewnienia bardziej intymnych form wsparcia społecznego, które z racji swojej niepowtarzalności, wynikającej z umiejętności trafnego dopasowania formy i treści, są bardziej cenione.

Czwarty wymiar przyjaźni z mężczyzną określa żywotność relacji. Rozumie się przez nią zdolność do życia, funkcjonowania w relacji z drugą osobą wynikającą z akceptacji człowieka, takim jakim on jest oraz z aprobaty jego zachowania i myślenia.

W strukturze przyjaźni z kobietą odnaleziono również 4 czynniki. Interpretuje się je jako: wsparcie otrzymywane, przyjemność, wsparcie dawane, zwierzenie. Otrzymana w wyniku analiz struktura czynnikowa przyjaźni z kobietą zawiera 13 z 40 pozycji kwestionariusza FIMS.

Pierwszy czynnik to wsparcie otrzymywane, rozumiane podobnie jak w przypadku mężczyzn. Wsparcie i pomoc w życiu i funkcjonowaniu, pomoc w potrzebie i ciągła troska o dobro drugiej strony relacji, poziom jej życia. To wsparcie to również rzecznictwo we wszelkich sytuacjach związanych z bieżącymi napięciami i wymaganiami. Jeśli chodzi o różnice w tym komponencie, porównując go do podobnego wysycającego przyjaźni z mężczyzną, tu wsparcie łączy się z poczuciem szacunku wobec przyjaciółki, rozumianym jako dobra ocena tej osoby. Jednak jest również różnica zasadnicza, w przypadku przyjaźni z kobietą jest to wsparcie rozumiane jako pomoc otrzymywana od przyjaciółki.

Drugi czynnik to przyjemność w relacji interpretowana jako pozytywne uczucia wywołane relacją z tą osobą i atrakcyjnością tej relacji. Ta przyjemność indukowana jest również przez głębokie zrozumienie i akceptację tej osoby, jej układu cech i wynikającego z tego zachowania.

Trzeci czynnik stanowi drugi wymiar wsparcia, wsparcie dawane. Dwie najsilniej ładujące pozycje do tego wymiaru wskazują na potrzebę wsparcia i uważnej pomocy w życiu i funkcjonowaniu przyjaciółki. Jest to pomoc dawana. Ta pomoc, podobnie jak w pierwszym czynniku, to rzecznictwo we wszelkich sytuacjach, popieranie i prowadzenie spraw przyjaciółki. Realizowanie tej komponenty przyjaźni daje poczucie pewnej stabilności w relacji. Zwrócić należy uwagę, że w przypadku relacji przyjacielskiej z kobietą dwa czynniki wprowadzają równość w zakresie dawania i otrzymywania wsparcia.

Podobnie jak w przypadku przyjaźni z mężczyzną, ostatni czynnik daje się interpretować jako zwierzenie. Co istotne, tu również, w ślad za umiejętnością odsłaniania i dzielenia się głębokimi doświadczeniami, pojawia się umiejętność trafnego dopasowania do funkcjonowania w relacji, wynikająca z dobrego poznania przyjaciółki.

INTERKORELACJE PODSKAL

Ważnych informacji o trafności kwestionariusza FIMS dostarczyło sprawdzenie korelacji między jego podskalami. Ze względu na założenia teoretyczne modelu (Arunkumar i Dharmangadan, 2001), że przyjaźń stanowi konstrukcję powiązanych ze sobą wymiarów, oczekiwano, że podskale odnoszące się do pomiaru różnych aspektów przyjaźni będą ze sobą dodatnio powiązane. W Tabeli 4 podano współczynniki rho Spearmana między podskalami FIMS PM uzyskane dla młodych dorosłych a w Tabeli 5 – między podskalami FIMS PK.

Tabela 4
Korelacje między podskalami FIMS PM u młodych dorosłych (n=428)

Podskale	P	WD	ZW
WD	.311*	.325*	.065
ZS		.208*	.376*
ZW			.060

Adnotacja: WD – Wsparcie dawane, ZS – Zestrojenie, ZW – Zwierzenie, Ż – Żywotność

* współczynniki korelacji istotne co najmniej na poziomie .05

Analiza współczynników korelacji zawartych w Tabeli 4 pokazuje, że w przypadku przyjaźni z mężczyzną, Wsparcie dawane najwyższej koreluje z Zestrojeniem i Zwierzaniem, zaś w ogóle nie koreluje z Żywotnością. Podskala Zestrojenie najwyższej koreluje z Żywotnością. Taki układ współczynników korelacji sugeruje umiarkowane powiązanie konstruktywów mierzonych przez podskale WD i ZS oraz WD i ZW.

Podskala WD przeznaczona jest do pomiaru wspierania danego przyjacielowi, natomiast podskala ZS do pomiaru zestrojenia w relacji, czyli odczuwania spontaniczności w relacji, bycia sobą w relacji, odczuwania swobody i nieskrępowania.

Podskala WD koreluje również z podskalą ZW, przeznaczoną do pomiaru obecności powierzania najskrytszych tajemnic, odsłaniania się w relacji. Widać tu pewną sensowną i popartą wcześniejszymi ustaleniami z badań empirycznych zależność (Adelman, Parks i Albrecht, 2000). Im więcej swobody w relacji i im bardziej relacja ta daje możliwość dzielenia wspólnie głębokich doświadczeń, powierzania pewnych faktów z życia, tym z większym wsparciem danym mamy do czynienia.

Podobnie konstrukt mierzony przez podskalę Ż, służącą do pomiaru chęci do bycia i funkcjonowania w relacji z drugą osobą, jest silnie związany z konstruktem mierzonym przez podskalę ZS. W rozpatrywanym modelu przyjaźni (Arunkumar i Dharmangadan, 2001; Davis, 1985) oraz wcześniejszych badaniach również podkreślano, że im więcej swoistej płynności, gładkości relacji, co wywołuje również poczucie przyjemności z bycia w tej relacji, tym wyższy poziom akceptacji takiej przyjaźni.

Analiza współczynników korelacji zawartych w Tabeli 5 pokazuje, że w przypadku przyjaźni z kobietą, Wsparcie otrzymywane najwyżej koreluje z Wsparciem danym i Zwierzaniem. Taki układ współczynników korelacji sugeruje powiązanie konstruktów mierzonych przez podskale WO i WD, WO i ZW oraz WD i ZW.

Tabela 5
Korelacje między podskalami FIMS PK u młodych dorosłych (n=425)

Podskale	P	WD	ZW
WO	.280*	.404*	.434*
P		.084	.293*
WD			.352*

Adnotacja: WO – Wsparcie otrzymywane, P – Przyjemność, WD – Wsparcie dawane, ZW – Zwierzanie

* współczynniki korelacji istotne co najmniej na poziomie .05

Podskala WO mierzy wsparcie otrzymywane w relacji z przyjaciółką, zaś podskala WD – wsparcie dawane w relacji. W obu przypadkach chodzi o pomoc, rzecznictwo i troskę. Co zatem ważne, wraz ze wzrostem pomocy otrzymanej, rośnie również pomoc okazywana w relacji, co jest sensownym układem w bliskiej relacji przyjacielskiej. Reisman (1981) podkreślał w swoich badaniach, że bliskie przyjaźnie zazwyczaj opierają się na podzielanym odczuciu, że uczestnicy relacji są pod wieloma względami równi. Prezentowane współczynniki wskazują, że równość ta dotyczy także kwestii pomocy i wsparcia.

Istotna korelacja dotyczy również konstruktów mierzonych przez podskale WO i ZW oraz WD i ZW. Im wyższy poziom zwierzania, zatem partner relacji ujawnia coraz więcej szczegółów ze swojego życia, osobistych informacji,

tym wyższy poziom wsparcia zarówno danego, o czym pisano już wcześniej, ale również tym więcej wsparcia otrzymywanego. Zwierzanie się i intymność pozostają w zasadniczym związku ze wsparciem w relacji (Rydlewska, 2017). Wraz z rozwojem przyjaźni zwiększają się bowiem możliwości zapewnienia bardziej intymnych form wsparcia społecznego, które z racji swojej niepowtarzalności wynikającej z umiejętności trafnego dopasowania formy i treści jest bardziej atrakcyjne.

Wysokość otrzymanych współczynników uprawnia do formułowania oczekiwań na temat współwystępowania wymiarów przyjaźni. Pozwala również wnioskować o ich umiarkowanej współzależności. Wartości korelacji nie są jednak bardzo wysokie, co pozwala wnioskować, że wyróżnione podskale faktycznie mierzą odrębne wymiary przyjaźni. Większość otrzymanych korelacji potwierdza trafność podskal FIMS.

Podsumowując, informacje o trafności narzędzia FIMS dostarczyła analiza czynnikowa, mająca formę eksploracyjnej, a więc procedury indukcyjnej. Analiza czynnikowa miała za zadanie sprawdzić na poziomie oceny trafności, czy faktycznie odzwierciedla się struktura zależnych komponentów w przyjaźni z mężczyzną i w przyjaźni z kobietą. Taką strukturę wymiarów przyjaźni otrzymano.

Najlepsze efekty przyniosły rozwiązania analizy czynnikowej z pozostawionymi 4 czynnikami zarówno dla przyjaźni z mężczyzną jak i przyjaźni z kobietą. Pozwoliły one na stworzenie 4 podskal składających się z pozycji charakteryzujących się trafnością treściową, o ładunkach na ogół oscylujących wokół wartości .7 do .6. To wysokie wartości ładunków wskazują na silne nasycenie pozycji podskali danym czynnikiem.

Ważną implikacją z tych badań wydaje się zredukowanie pod względem ilości pytań w podskalach w stosunku do oryginalnej struktury czynnikowej obu wersji kwestionariusza FIMS. Taki cel postawiono na początku prac, po przeprowadzonej konfirmacyjnej analizie czynnikowej. Zgodnie z zasadą „brzytwy Ockhama”, chciano sprawdzić, czy model może być bardziej oszczędny i mniej złożony.

Rezultaty analiz czynnikowych pozwoliły na wyodrębnienie czterech podskal mierzących różne aspekty przyjaźni z mężczyzną (wsparcie dawane, zestrojenie, zwierzanie, żywotność) i czterech podskal mierzących różne aspekty przyjaźni z kobietą (wsparcie otrzymywane, przyjemność, wsparcie dawane, zwierzanie).

Rezultaty powyższych analiz pozwalają wyciągnąć wnioski, że narzędzie charakteryzuje się dobrymi wartościami trafności. Nie oznacza to, że w tym polu zrobiono wszystko, co można byłoby wykonać. Proces walidacji psychometrycznej, zwłaszcza w zakresie powyżej omawianej trafności narzędzia powinien być kontynuowany.

RZETELNOŚĆ POLSKIEJ WERSJI KWESTIONARIUSZA FIMS

Dla pozycji obu wersji kwestionariuszy budujących omówione wyżej wymiary przyjaźni obliczono moc dyskryminacyjną.

Wskaźniki mocy dyskryminacyjnej poszczególnych pozycji dla podskal przyjaźni z mężczyzną (WD, ZS, ZW, Ż) przyjmowały wartości od .337 do .604, natomiast dla pozycji podskal przyjaźni z kobietą – od .321 do .560. Choć w literaturze podaje się bardziej i mniej restrykcyjne kryteria dla wartości jakości poszczególnych pozycji testowych, Aranowska (2005) podaje wartość .3 do .4 jako dolną granicę akceptowalności, Hornowska (2006) wskazuje, że dobre pozycje testowe charakteryzują się mocami dyskryminacyjnymi powyżej .2, to w tym przypadku wszystkie pozycje spełniały oba wspomniane kryteria. Ponadto, wartość α -Cronbacha tylko w trzech przypadkach nieznacznie wzrosła po usunięciu pozycji z danej podskali. Dotyczyło to pozycji: PM39, PK32, PK20.

Podskale, zarówno w kwestionariuszu mierzącym przyjaźń z mężczyzną, jak i w kwestionariuszu mierzącym przyjaźń z kobietą charakteryzują się zadowalającą rzetelnością, którą szacowano za pomocą współczynnika zgodności wewnętrznej α -Cronbacha. Współczynnik rzetelności podano w Tabeli 6.

Wysokość wyniku ogólnego FIMS PM i FIMS PK jest umiarkowanie wysoka. Rzetelność poszczególnych podskal jest niższa, oscyluje wokół wartości .679 dla FIMS PM i .626 dla FIMS PK.

Dane zgromadzone z badań empirycznych umożliwiły również analizę rzetelności obu wersji kwestionariusza za pomocą współczynnika korelacji wewnątrzklasowej ρ_2 .

Analizy rzetelności dokonane tą statystyką nie są znane szerzej polskim psychologom, choć przyznać należy, że od niedawna, w kontekście dotyczącym pełnego procesu walidacji psychometrycznej narzędzia, coraz częściej, w literaturze psychometrycznej, pojawiają się wątki podkreślające zasadność ich prowadzenia (Aranowska, 2005).

W przypadku informacji o rzetelności narzędzia istotna jest nie tylko odpowiedź na pytanie, jak dokładnie wyniki obserwowane odzwierciedlają odpowiadające im wyniki prawdziwe, ale również ważne jest ustale-

nie, jak dokładnie wyniki obserwowane pozwalają badaczowi na generalizację dotyczące zachowania osoby w określonej klasie sytuacji, a w tym przypadku jest to przyjaźń. Z uwagi na coraz większą popularność współczynnika generalizowalności w Tabeli 7 podano wartości ρ_2 , zaznaczając jednocześnie, że ρ_2 zawsze jest niższe od α -Cronbacha. Umożliwi to na szerszym poziomie porównanie rzetelności podskal tego narzędzia z wartościami innych podskal w innych narzędziach.

Tabela 6
Współczynniki rzetelności (α -Cronbacha) dla podskal i wyniku ogólnego FIMS PM i FIMS PK

Wersja kwestionariusza	Podskale i wynik ogólny	r_{tt}
FIMS PM	WD	.660
	ZS	.780
	ZW	.697
	Ż	.580
	Wynik ogólny	.739
FIMS PK	WO	.741
	P	.503
	WD	.638
	Z	.621
	Wynik ogólny	.782

Adnotacja: FIMS PM – kwestionariusz w wersji mierzącej jakość relacji z przyjacielem mężczyzną, FIMS PK – kwestionariusz w wersji mierzącej jakość relacji z przyjaciółką kobietą, WD – Wsparcie dawane, ZS – Zestrojenie, ZW – Zwierzenie, Ż – Żywotność, WO – Wsparcie otrzymywane, P – Przyjemność, r_{tt} – współczynnik rzetelności

Uzyskane wyniki dla podskal wskazują na dostateczną rzetelność podskal, wartości wskazują na umiarkowaną i graniczną spójność wewnętrzną komponentów przyjaźni z mężczyzną i przyjaźni z kobietą.

Tabela 7
Współczynniki generalizowalności wyników (ρ_2) dla podskal FIMS PM i FIMS PK

	Podskale	ρ_2	dolna* granica ρ_2	górna* granica ρ_2
FIMS PM	WD	.280	.236	.327
	ZS	.414	.369	.462
	ZW	.434	.376	.491
	Ż	.256	.207	.309
FIMSPK	WO	.364	.319	.413
	P	.336	.249	.418
	WD	.370	.310	.431
	Z	.353	.293	.414

Adnotacja: FIMS PM – kwestionariusz w wersji mierzącej jakość relacji z przyjacielem mężczyzną, FIMS PK – kwestionariusz w wersji mierzącej jakość relacji z przyjaciółką kobietą, WD – Wsparcie dawane, ZS – Zestrojenie, ZW – Zwierzenie, Ż – Żywotność, WO – Wsparcie otrzymywane, P – Przyjemność

*95% przedział ufności

DYSKUSJA

Przyjęta strategia walidacyjna obu wersji kwestionariuszy przyniosła oczekiwane rezultaty, wskazując już na poziomie badań pilotażowych, na zadowalającą dobroć pomiaru jakości relacji przyjacielskiej.

Trafność teoretyczna pomiaru kwestionariuszem w obu wersjach, szacowana, na podstawie wyników badania młodych dorosłych, za pomocą analizy czynnikowej, interkorelacji komponentów konstruktów głównego i analizy struktury wewnętrznej kwestionariuszy, osiąga umiarkowane oceny i została potwierdzona.

W populacji polskiej uzyskano nieco inną strukturę czynnikową Kwestionariusza FIMS. Wśród młodych dorosłych, zarówno w przypadku przyjaźni z mężczyzną jak i przyjaźni z kobietą, odtworzyły się podskale wsparcia i zwierzenia w relacji. Wyniki przeprowadzonych analiz potwierdzają istnienie założonych w pierwotnej wersji kwestionariusza dwóch podskal, przy czym struktura czynnikowa wsparcia, w przypadku przyjaźni z kobietą, okazała się bardziej złożona. Powstały dwa odrębne czynniki, wsparcia otrzymywanego i wsparcia danego. W przypadku przyjaźni z mężczyzną, przeciwnie, wsparcie odtworzyło się jedynie w zakresie wsparcia danego partnerowi relacji.

Postulowana w teorii intymność w relacji przyjacielskiej pojawia się w formie zredukowanej, jako konstrukt zwierzenia. Nadal mamy do czynienia z podobnym rozumieniem tego konstruktów, jako możliwości dzielenia się osobistymi doświadczeniami i wewnętrznymi przeżyciami, niemniej jednak w polskiej populacji młodych dorosłych czynnik ten jest wysycony treścią nie wskazującą na wzajemność w realizowaniu tego wymiaru relacji.

W przypadku przyjaźni z mężczyzną analizy czynnikowe ujawniły dwie kolejne podskale: zestrojenia i żywotności, które wydają się być znaczeniowo zbliżone z postulowanymi w teorii wymiarami przyjaźni, uwzględnionymi w oryginalnej wersji kwestionariusza. W przypadku przyjaźni z kobietą analizy czynnikowe ujawniły aspekt przyjemności z relacji przyjacielskiej, któremu najbliższym znaczeniowo jest do czwartego wymiaru przyjaźni – zestrojenia. Arunkumar i Dharmangadan (2001) podkreślają, że w przypadku tego ostatniego wymiaru zawiera on przyjemność z obecności i towarzystwa drugiej osoby.

Jak już wspomniano, ważną implikacją z tych badań wydaje się zredukowanie podskal, pod względem liczby pytań, w stosunku do oryginalnej struktury czynnikowej obu wersji kwestionariusza FIMS. Wersja oryginalna narzędzia zawierała 10 pozycji na podskale, polskie wersje narzędzia zawierają od 5 do 3 pozycji, a w przypadku podskali Przyjemności – 2 pozycje. Prezentowane wyniki analiz empirycznych pozwoliły na ujawnienie bardziej szczegółowych komponentów przyjaźni, nie zawsze homogenicznych z komponentami wersji oryginalnej narzędzia. Chociaż udało się wyodrębnić wyraźne wymiary, to zdają się one być wersją „instant” komponentów oryginalnych. Dla celów diagnostycznych wydaje się, że

narzędzie umożliwia różnicowanie kilku zasadniczych składowych złożonego konstruktów.

Uzyskana struktura komponentów przyjaźni pozwala na konkluzję, że w jej przestrzeni dochodzi do zaspokojenia najbardziej frontalnych ze wszystkich potrzeb ludzkich, takich jak potrzeba wsparcia czy zaufania przejawiającego się możliwością ujawnienia przyjacielowi sekretów (Ikporukpo, 2015). Potwierdza to wcześniejsze ustalenia teoretyczne, że poufność i prywatność w subiektywnych definicjach przyjaźni zajmuje ważne miejsce (Devere, 2014; Sheets i Lugar, 2005).

Podkreślić również należy, że zaproponowany model przyjaźni istniejący w polskiej populacji powinien zostać poddany wtórnej analizie confirmacyjnej. Pozwoliłoby to potwierdzić model przyjaźni wynikający z rozwiązania otrzymanego z zastosowania eksploracyjnej analizy czynnikowej. W obecnej postaci zaproponowany model przyjaźni można traktować jako eksploracyjny empiryczny model deskryptywny. Jako model eksploracyjny najprawdopodobniej nie ma on charakteru uniwersalnego. Składa się na to chociażby fakt, że jak wynika z analiz danych z wcześniejszych badań innych populacji (Arunkumar i Dharmangadan, 2001) w obecnym modelu wyprowadzono nieco inne konstrukty przyjaźni. Otwarte pozostaje zatem pytanie, o możliwość modyfikacji Kwestionariusza FIMS (zastąpienie niektórych pytań innymi, zwiększenie liczby pytań) celem sprawdzenia, czy w populacji polskiej istnieją inne komponenty przyjaźni, jak chociażby postulowane w innych teoriach: wspólna aktywność, zakres i różnorodność interakcji, wzajemna zależność czy pewność poznawcza w relacji (Floyd, 1997).

Powyższy wątek porusza też istotne zagadnienie stabilności zaproponowanego modelu strukturalnego. Dalsze badania empiryczne z pewnością rzucą światło na to zagadnienie. Zwłaszcza badania empiryczne w innych grupach wiekowych polskiej populacji powinny potwierdzić lub sfalsyfikować zagadnienie niestabilności struktury czynnikowej przyjaźni. Być może okaże się, że owa niestabilność jest wynikiem zróżnicowania w trakcie rozwoju osobniczego. Wymaga to dalszych badań. W konsekwencji niezbędna staje się identyfikacja potencjalnych moderatorów jakości relacji przyjacielskiej oraz prowadzenie badań na grupach zróżnicowanych nie tylko ze względu na wiek, ale również z uwagi na zmienne: wykształcenia, pozostawania w romantycznych związkach partnerskich, etc.

Większość podskal charakteryzuje się umiarkowaną spójnością wewnętrzną i są od siebie w pewnym stopniu zależne. Ujawniona, w badaniach polskich, między nimi zależność wskazuje, że należy oczekiwać, iż rozwój przyjaźni odbywa się równolegle po większości zdefiniowanych jej komponentów oraz że przyjaźń jest pewnym zjawiskiem wewnętrźnie uzależnionym od siebie komponentów. Chcąc zatem precyzyjnie uchwycić zjawisko przyjaźni, należy równocześnie rozpatrywać wiele jej aspektów. Budowanie relacji przyjaźni między dwójgim ludzi jest wynikiem skomplikowanej sieci interakcji odbywających się na kilku zasadniczo zależnych od siebie

poziomach. Być może właśnie z powodu tej koherencji różnych rozwijanych równocześnie wymiarów przyjaźni charakteryzuje się ona niezwykłą elastycznością jako relacja. Elastycznością pozwalającą na efektywne aktywowanie różnorodnych zasobów w sytuacjach interpersonalnych.

Podkreślić należy, że badania nad charakterystyką psychometryczną kwestionariusza FIMS prowadzone są od niedawna. A walidacja dotyczy stosunkowo wąsko zdefiniowanych populacji i opiera się przede wszystkim na próbach nie dobieranych w sposób losowy (McAndrew i Rybak, 2006). Celem dalszych badań nad trafnością pomiaru jakości przyjaźni powinno być również określenie trafności kryterialnej, rozumianej jako zgodność wyników testowych z kryterium zewnętrznym. Na ten moment trudno oszacować możliwości osiągnięcia tego celu ponieważ z dostępnej wiedzy o publikacjach na temat badań empirycznych dotyczących przyjaźni wynika, że nie istnieją narzędzia, o których wiadomo, że mierzą konstrukt przyjaźni (Iskra i Olejniczak, 2016). Jednakże warto podkreślić, że do badania trafności kryterialnej nie muszą służyć jedynie narzędzia psychologiczne. Jako zewnętrzne kryterium może być wykorzystane bardzo wiele zmiennych. Może to być miara w postaci obserwowalnych przyjaźni definiowanych osobnymi kryteriami, czy też wymieniane wyżej zachowania ludzi tworzących relacje przyjaźni.

Jak już wspomniano, w procesie adaptacji kulturowej rzeczą znaczącą i wartościową jest konstruowanie alternatywnych modeli. Poszukiwanie odpowiedniej struktury komponentów przyjaźni stanowiących dobry model dystrybuujący zjawisko powinno zatem w przyszłości uwzględnić nie tylko rodzaj bliskiej przyjaźni, przyjaźń z mężczyzną i przyjaźń z kobietą, ale również płeć osoby badanej. Przyjaźń zależy nie tylko od tego do kogo jest kierowana ale także z czyjego punktu widzenia jest rozpatrywana. Wydaje się nie bez znaczenia dywersyfikujący charakter zmiennej płci osób badanych, czy w przyjaźni z mężczyzną i w przyjaźni z kobietą jest osoba tej samej czy przeciwnej płci. Być może przyjaźń uzyskać może zasadnicze różnicowanie znaczeniowe między kobietami i mężczyznami (Prusiński, 2016).

LITERATURA

- Adelman, M., Parks, M., Albrecht T. (2000). Natura przyjaźni i jej rozwój. W: J. Stewart (red.), *Mosty zamiast murów: o komunikowaniu się między ludźmi* (s. 376-387). Warszawa: PWN.
- Aranowska, E. (2005). *Pomiar ilościowy w psychologii*. Warszawa: Scholar.
- Aranowska, E., Rytel, J. (2013). Kontrowersje wokół rzetelności jako pojęcia psychometrycznego. *Przegląd Psychologiczny*, 56, 1, 29-43.
- Arunkumar, T.S. (1995). *Intensity of friendship as a function of gender difference*. Unpublished thesis. Thiruvananthapuram, Department of Psychology, University of Kerala.
- Arunkumar, T.S. (1995). *Intensity of friendship as a function of gender difference*. Kerala: Unpublished thesis.
- Arunkumar, T.S., Dharmangadan, B. (2001). The FIMS Friendship Intensity Measurement Scale. *Psychological Studies*, 46, 58-62.
- Devere, H. (2014). The many meanings of friendship. *The Journal of Friendship Studies*, 2, 1-3.
- Davis, K. E. (1985). Near and dear: friendship and love compared. *Psychology Today*, 19, 22-30.
- Feldman, R. (2012). Oxytocin and social affiliation in humans. *Hormones and Behavior*, 61, 3, 380-391.
- Floyd, K. (1997). Communicating affection in dyadic relationships: an assessment of behavior and expectancies. *Communication Quarterly*, 45, 68-80.
- Goffman, E. (2008). *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Warszawa: Aletheia.
- Hornowska, E. (2006). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Scholar.
- Ikporukpo, A.B. (2015). Enhancing friendship-making ability of peer rejected adolescents through social skills training. *Ife Psychologia*, 23, 157-167.
- Iskra, J., Olejniczak, A. (2016). *Psychologia przyjaźni. Doświadczenia kobiet i mężczyzn*. Warszawa: Difin.
- Jonkisz, A. (1998). *Ciągłość teoretycznych wytworów nauki. Ujęcie strukturalne*. Lublin: WUMSC.
- Konarski, R. (2018). *Modele równań strukturalnych*. Warszawa: PWN.
- Lehmiller, J., VanderDrift, L., Kelly, J. (2014). Sexual communication, satisfaction, and condom use behavior in friends with benefits and romantic partners. *Journal of Sex Research*, 51, 74-85.
- Lueba, C. (1962). *Personality, interpersonal relations and self-understanding*. Ohio: Charles and Merrill Books.
- Marody, M., Giza-Poleszczuk, A. (2004). *Przemiany więzi społecznych*. Warszawa: Scholar.
- Mateczak, A., Knopp, A.K. (2013). *Znaczenie inteligencji emocjonalnej w funkcjonowaniu człowieka*. Warszawa: LiberiLibri.
- McAndrew, F., Rybak, A. (2006). How do we decide whom our friends are? Defining levels of friendship in Poland and the United States. *Journal of Social Psychology*, 146, 147-163.
- Prężyna, W. (1996). Obraz siebie i partnera a wzajemna atrakcyjność w diadzie mieszanej. *Roczniki Filozoficzne*, 44, 4, 75-133.
- Prusiński, T. (2016). Anatomia przyjaźni. Zagadnienie równoważności relacji przyjacielskich kobiet i mężczyzn. *Studia Psychologica. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis*, 9, 209-225.
- Prusiński, T. (2017). Z badan nad przyjaźnią. Kompetencje społeczne a jakość relacji przyjacielskich. *Studia Psychologica*, 17, 1, 32-63.
- Prusiński, T. (2018). A new form of friendship among young adults in Poland. Identification of the friends with benefits phenomenon. *Annals of Psychology*, 21, 1, 87-105.
- Reisman, J. M. (1981). Adult friendships. W: S.W. Duck, R. Gilmour (red.), *Personal relationships* (s. 205-230). London: Academic Press
- Rimé, B. (2009). Emotion elicits the social sharing of emotion: Theory and empirical review. *Emotion Review*, 1, 1, 60-85.
- Rydlewska, H. (2017). *Po prostu przyjaźń*. Warszawa: Agora.
- Sheets, V.L., Lugar, R. (2005). Friendship and gender in Russia and the United States. *Sex Roles*, 52, 1-2, 131-140.

Szarota, P. (2014). Przyjaźń pod mikroskopem. Problemy metodologiczne w badaniach nad funkcjonowaniem relacji przyjacielskich. *Psychologia Społeczna*, 28, 28-36.

Szczepańska, M. (2009). Przyjaźń jako specyficzny rodzaj relacji interpersonalnej. W: M. Szczepańska, E. Gawel-Lu-

ty (red.), *Przyjaźń jako wartość w relacjach społecznych dzieci i młodzieży* (s. 27-55). Kraków: Implus.

Szymańska, A. (2016). Założenia formalne modeli weryfikowanych przy pomocy układów równań strukturalnych. *Studia Psychologica*, 2, 16, 93-116.

ZAŁĄCZNIK

Kwestionariusze przyjaźni

Każdy kwestionariusz może być używany do celów badawczych z powołaniem się na źródło i wersję bez uzyskiwania zgody. Użycie w innym celu wymaga pisemnej zgody autorów oryginalnej wersji i adaptatora kwestionariusza.

FIMS/PM

(wersja oryginalna: T.S. ARUNKUMAR & B. DHARMANGADAN, 2001)

(wersja polska: Prusiński, 2017)

INSTRUKCJA

Stwierdzenia zawarte w tym kwestionariuszu dotyczą różnych aspektów relacji międzyludzkich. Pomyśl o osobie, która jest Twoim najlepszym przyjacielem (mężczyzną) i wyobraź sobie, że stwierdzenia te odnoszą się właśnie do tej osoby i do Twojej relacji z nim. Określ poziom swojej zgody na każde stwierdzenie.

Do każdego stwierdzenia możesz ustosunkować się, zaznaczając jedną z pięciu możliwych odpowiedzi:

- 1 – zdecydowanie nie zgadzam się
- 2 – raczej nie zgadzam się
- 3 – nie mam zdania na ten temat
- 4 – raczej zgadzam się
- 5 – zdecydowanie zgadzam się

Przy każdym stwierdzeniu otocz kółkiem jedną odpowiedź, tą która najlepiej wyraża poziom Twojej zgody.

Zakreśl tylko jedną odpowiedź przy każdym stwierdzeniu i nie pomiń żadnego z nich.

Otrzymane odpowiedzi nie są ani dobre, ani złe, ponieważ każdy inaczej rozumie relacje międzyludzkie.

Wyniki tego kwestionariusza są anonimowe, służą wyłącznie celom naukowym, dlatego jest rzeczą bardzo ważną, aby odpowiedzi dotyczące zawartych w kwestionariuszu stwierdzeń były zgodne z Twoimi osobistymi przekonaniem i doświadczeniami.

1	Przykładam większą wagę do jego spraw i szczęścia niż do moich własnych.	1	2	3	4	5
2	Zawsze robię dla niego wszystko, co najlepsze.	1	2	3	4	5
3	Czuję się nieswojo, kiedy przebywam z nim.	1	2	3	4	5
4	Nie ujawniam mu pewnych sekretów.	1	2	3	4	5
5	Nie zawsze jestem w stanie zrozumieć jego charakter.	1	2	3	4	5
6	Nie szanuję go.	1	2	3	4	5
7	Całkowite dzielenie się z nim wszystkim nie jest konieczne.	1	2	3	4	5
8	Nie zawsze mogę cieszyć się z naszych relacji.	1	2	3	4	5
9	Wierzę, że moim obowiązkiem jest starać się o polepszenie jego sytuacji.	1	2	3	4	5
10	Nie mogę zaakceptować go takim, jakim jest.	1	2	3	4	5
11	Krępuję się być sobą w jego obecności.	1	2	3	4	5
12	Nie ukrywam przed nim żadnych sekretów.	1	2	3	4	5
13	Nie lubię, gdy on wytyka moje słabości.	1	2	3	4	5
14	Nie potrafię tolerować jego błędów.	1	2	3	4	5
15	Mogę wyczytać w jego oczach to, co czuje.	1	2	3	4	5
16	Zmniejsza się przy nim moje uczucie przygnębienia.	1	2	3	4	5
17	Jestem zadowolony/a z relacji z nim.	1	2	3	4	5

FIMS/PK

(wersja oryginalna: T.S. ARUNKUMAR & B. DHARMANGADAN, 2001)

wersja polska: Prusiński, 2017

INSTRUKCJA

Stwierdzenia zawarte w tym kwestionariuszu dotyczą różnych aspektów relacji międzyludzkich. Pomyśl o osobie, która jest Twoim najlepszą przyjaciółką (kobieta) i wyobraź sobie, że stwierdzenia te odnoszą się właśnie do tej osoby i do Twojej relacji z nią. Określ poziom swojej zgody na każde stwierdzenie.

Do każdego stwierdzenia możesz ustosunkować się, zaznaczając jedną z pięciu możliwych odpowiedzi:

- 1 – zdecydowanie nie zgadzam się
- 2 – raczej nie zgadzam się
- 3 – nie mam zdania na ten temat
- 4 – raczej zgadzam się
- 5 – zdecydowanie zgadzam się

Przy każdym stwierdzeniu otocz kółkiem jedną odpowiedź, tą która najlepiej wyraża poziom Twojej zgody.

Zakreśl tylko jedną odpowiedź przy każdym stwierdzeniu i nie pomiń żadnego z nich.

Otrzymane odpowiedzi nie są ani dobre, ani złe, ponieważ każdy inaczej rozumie relacje międzyludzkie.

Wyniki tego kwestionariusza są anonimowe, służą wyłącznie celom naukowym, dlatego jest rzeczą bardzo ważną, aby odpowiedzi dotyczące zawartych w kwestionariuszu stwierdzeń były zgodne z Twoimi osobistymi przekonaniem i doświadczeniami.

1	Krępuję się być sobą w jej obecności.	1	2	3	4	5
2	Nie zawsze mogę cieszyć się z naszych relacji.	1	2	3	4	5
3	Przykładam większą wagę do jej spraw i szczęścia niż do moich własnych.	1	2	3	4	5
4	Nie ukrywam przed nią żadnych sekretów.	1	2	3	4	5
5	Nie szanuję jej.	1	2	3	4	5
6	Jestem pewien/pewna, że będzie ona broniła moich spraw nawet pod moją nieobecność.	1	2	3	4	5
7	Wierzę, że moim obowiązkiem jest starać się o polepszenie jej sytuacji.	1	2	3	4	5
8	Nie ujawniam jej pewnych sekretów.	1	2	3	4	5
9	Nie uważam, że jest ona kimś, na kim można polegać.	1	2	3	4	5
10	Nie zawsze jestem w stanie zrozumieć jej charakteru.	1	2	3	4	5
11	Czuję się przygnębiony/na, jeśli ona nie dba o stabilność w naszych relacjach.	1	2	3	4	5
12	Nie uważam, że wzajemne wsparcie to niezbędny składnik relacji z nią.	1	2	3	4	5
13	Umiem dostosowywać się do moich zachowań.	1	2	3	4	5